

*Miljövård förr: Hemlighuset
vid fanjunkarbostället.*

Miljövård förr och nu

MILJÖVÅRD FÖRR . . .

Vår tid är en omvandlingens tid i många avseenden. Vi förvånas över och tjasas av de bekvämligheter och förbättringar, som tillhandahålles oss på löpande band, ända tills vi helt oförutsett med dem som orsak plötsligt står inför en katastrof, vars avvärjande — i den mån det går — kostar miljoner. Det är en miljöförstöring av oanade mått, som hotar oss och hela världen, allt snabbare ju flera 'bekvämligheter' som införes. Se vidare följande uppsats om reningsverken i våra trakter! Vadan just nu denna miljöförstöring, som gått så rasande fort, varför inte för 100 år sedan?

Ansvar för miljön gick på ett helt annat sätt in i det allmänna medvetandet förr i världen. Delvis var det väl av tvång att få jorden att ge, vad människan behövde, men säkerligen kände man också sambandet med och beroendet av naturen mera intensivt förr

än nu. Vad man fick av jorden, det skulle återbördas i annan form, för att jorden skulle orka ge nya skördar. Man hade ju inte den konstgödsel att tillgå, vars överflöd nu förpestar vattnen. Därför var det nödvändigt att ta vara på den naturliga gödseln, både från folk och få. Ersättning för tjänster kunde t. o. m. utgå i form av gödsel. Så t. ex. utgjorde fäbodfogdens avlöning en natts fårgödsel av alla fäbodens får.¹

Spillningen efter familjen togs nogsamt tillvara. Det var inte bara ”stång i vägg”, som man ännu kan få skåda i någon avlägsen fäbod, man hade även för detta ändamål en hög med torvströ, ”umborä”, på någon lättillgänglig plats, antingen i ett till gården hörande skjul eller t. o. m. strax utanför dörren och stugfönstret. Det är inte längre tillbaka i tiden, än att denna generation minns det, som följande händelse utspelades, som fint visar hur man redan som barn fick lära sig ansvar för och vård om naturtillgångarna.

— *Lill-pojken: Mona, få I go båti Åll-gard å läk litä?*

— *Mona: Ja då, Lasse, du få go vårt du vill, bar du kum emat å pissär upå umborä!*

Även som köpeskilling kunde spillningen användas. Se här ett utdrag ur ett protokoll från Utanmyra by:

Utdrag ur Protokollet vid bystämma med Utanmyra byamän hos Bond Anders Mattson den 13 Januari 1890.

§ 2.

Erforderlig byggnadsplats (till byskola) erbjöd sig N: (Näsje?) N (Norra) Dunder Per Andersson att upplåta i östra sidan av korsvägen vid hans gård mot erhållande av spillningen från skolans afträde, hvilket erbjudande av byamännen antogs. Vidare skulle nämnde Per Andersson befrias från deltagande i alla öfriga kostnader för skolhusbyggnaden, och skulle han till byn lämna köpehandling å platsen. — — —

(Vem säljer en tomt till det priset nu — — —?)

Det mest berömda hemlighuset var nog det å kaptensbostället Haraldsarvet belägna, 3×3,5 m stort och med fyra fjölar, med

toppig herrskapstak och vackert ännu bevarat lås. Om detta lär Mör Jons ska ha sagt: "Eta a stedi å Margitaberg förr ä." Även om denna tradition inte kan bevisas, så har det säkert funnits ett "skalhus" på den nyodling, som Kyrkoherde Henrik Ericson (1782—1806) efter K. Hustru givit herrskapsnamnet Margitaberg. Han tycks liksom profeten Hosea haft förkärlek för meningsfulla namn: hans dotter fick namnet Sophia Magdalena! Både vid uppodlingen av det rätt stora området öster om nuvarande Idrottsplatsen och uppförande av den manshöga stenmuren däromkring gick det säkerligen åt många dagsverken, och en så verksam och driftig jordbrukare som Kyrkherrn såg säkerligen till, att även arbetskraftens spillning tillvaratogs. — Det är f. ö. om honom det berättas, att "han lät bortplocka småsten från boställsåkrarna i förhoppning att dermed vinna rikare skördar, men måste efter fortfarande missväxter återföra den igen."² — Det är bara att beklaga, att hela den stora stenmuren försvunnit ut i vägbanken till Gesundalandet. Nog borde man ha bevarat någon meter av den åtminstone som ett minnesmärke över forna tiders odlingsmöda!

När ovannämnda anrika byggnad skulle rivas, stod Fjärsmans Kalle på kroppåsen för att leda bygglagets arbete. Överväldigad av stundens betydelse sa' han:" Hur ska vi ha det nu då, ska vi ta en tyst minut!" — Och det var det nog anledning till, för här gick sannerligen ett tidevarv av ansvar för jorden och livets kretsgång i graven!

¹ Levander: Övre Dalarnas bondekultur.

² Arosenius: Beskrifning över Dalarna.

— OCH NU.

Allmän översikt över va-nätets utbyggnad inom Sollerön.

Före år 1959 saknade Sollerön helt allmänna vatten- och avloppsledningar, varför innevånarna var helt hänvisade till egna brunnar för vattenförsörjningen. Men i och med att de sanitära anordningarna inom fastigheterna kompletterades med WC-anläggningar och det förorenade spillvattnet markinfiltrerades uppstod snart bekymmer med förorenat vatten i de egna brunnarna. Allrahelst som det fasta berget går synnerligen högt, bitvis i dagen. Dåvarande

Miljövård nu: Reningsverket i Gesunda.

Sollerö kommun påbörjade därför år 1959 en första etapp med utbyggnad av kommunala va-ledningar, och har alltsedan dess en årlig fortsatt utbyggnad skett fram till idag, då praktiskt taget hela den centrala delen av Sollerön är sanerad, åtminstone den del som kan nås med självfallsledningar, varför en ev. fortsatt utbyggnad av de ytterområden som återstår måste pumpas, vilket ger en betydande fördyring både ur anläggnings- och driftssynpunkt.

Vattenförsörjningen är ordnad med bergborrard brunn till 60 m djup, varvid ett utmärkt vatten kvalitetsmässigt erhållits, kvantitativt är det tillräckligt för nuvarande förbrukning, men kan vid behov ytterligare borrhål anordnas.

Ang. avloppsreningsanläggning

Under utbyggnaden av va-nätet har en provisorisk anläggning med enbart slamavskiljning använts med utsläpp av det avslamade spillvattnet i det s. k. invallningsdiket mellan Norrviken och Söderviken. Detta har självfallet inte varit någon definitiv lösning, utan endast ett provisorium i avvaktan på byggandet av en reningsanläggning nedanför Rothagen. Detta påbörjades i början av detta år och pågår för närvarande och beräknas kunna tagas i drift i slutet på detta år. Vissa data kan här nämnas ang. blivande anläggningen.

Avloppsreningsverket är dimensionerat för c:a 1.000 personer. Antalet personer som i dag har anslutning inom dess upptagningsområde är c:a 700, varför en ytterligare belastning kan ske vid ev. behov. Verket utföres för så kallad höggradig biologisk och kemisk rening av avloppsvattnet. Med höggradig rening avses att nedbringa avloppsvattnet halt av Bs7 till 5-15 mg/lit. och halten totalfosfor till 0,3 á 0,4 mg/lit. I klartext betyder detta att det utgående avloppsvattnet är renat till 85 á 90%. Detta omfattar då även fosfaterna. För den kemiska reningen har i detta fall valts kalk, men kan även om så önskas omändras till aluminiumsulfat. Det utgående avloppsvattnet kan sedan om behov skulle visa sig uppstå, kloreras så att det blir helt avdödat och bakteriefritt. Det slam som uppstår vid behandlingen sedimenteras (avlagras) och centrifugeras varefter det borttransporteras till en för kommunen central uppsamlingsplats. Anläggningen är kostnadsberäknad till kronor 960.000:—, varav stadsbidrag utgår, i och med att det är en höggradig reningsanläggning med 75% så att den kommunala investeringen utgör c:a 240.000:— kronor.

Nämnas kan vidare att under år 1972 igångkördes en liknande reningsanläggning för Gesunda by med identiska data, men avsedd för en belastning av c:a 500 personer.

Karl A. Karlsson

SAMMANFATTNING

I och med att ansvaret för miljön överflyttats till statliga och kommunala miljövårdsverk och "det lagstadgade kommunala renhållningsmonopolet" har hela miljövårdsproblemet blivit så tekniskt, att det knappast förstås av oss vanliga enkla människor. Avfallsprodukterna, som dock är ett led i livsföringen, blir lättare accepterade, om de får finare namn. De "deponeras" i "destruktionsanläggningar" och "centrala uppsamlingsstationer" i st. f. att tömmas på soptippen. Vi har slutat att reagera och tänka över det, därför att det förefaller så svårt — och det är så skönt att slippa allt ansvar! Vem tänker på att det lär kosta staten 50 öre att "destruktura" vart skräp, när vi slänger vår plastpåse ur bilen!

En vanlig enkel person går lätt vilse i djungeln av fina termer.

Därför utbad vi oss i stället för erbjudna nya cirkulär och utredningar några raka svar på enkla frågor, vilket vi också fick.

Vi frågade:

— ”Vad är Bs7?” — ”Det är ett mått, med vilket man mäter organisk förorening, Biologisk syreförbrukning under 7 dagar. — Man kan även ange pH-värdet, där det idealiska värdet är 7 el. neutralt, varken surt eller alkaliskt. — Olika fiskar är olika känsliga för föroreningar, bl. a. från fosfater. Först slås laxfiskarna ut, och skalan är: laxfiskar-abborre-lake-mört-alger-sterilt. Somliga vatten, t. ex. vid Grycksbo, är helt sterila, har intet liv”.

— ”Har vi inom Solllerön vatten med för fisk menliga värden?”

— ”Nej, vattnet i t. ex. Siljan har inga kemiska utsläpp från fabriker, såsom pappersbruk, och sågverken har inte heller fiber-förorening, som dessa har. Även vattnet i Invallningen är — och blir — så rent att fisken skulle kunna leva där”.

— ”Vad är för- resp. nackdelarna med a/ kalk, b/ aluminiumsulfat som reningsmedel?” — ”Kalk är billigare i inköp, men det går åt mer. Aluminiumsulfat är dyrare men blir billigare i längden, därför att åtgången är mindre”.

— ”Kan kalksediment användas som gödselmedel?” — ”Ja, på sand- och myrjordar men knappast på Soll, som har tillräckligt med kalk i jorden förut. En del salter återstår och kan på lång sikt ge verkan, men den nyttiga bakteriefloran är avdöd med tredje reningssteget. — I Gesunda har man bara två steg, så där är bakteriefloran kvar, men man har inte heller någon centrifugering, så det blir bara vått slam. Rening med alluminiumsulfat skulle ge ett mera allmänt gödselmedel”.

— ”Kan man vattna i trädgården med disk- och tvättvatten?”

— Hälsovårdsnämndens representant svarar: ”Knappast. Risken för fel- och överdosering är mycket stor. Diskvatten ska vara neutralt, så det skulle möjligen gå, men tvättvatten är starkt alkaliskt och bränner växterna”.

— ”Får man ha en välskött komposthög på tomten?” — ”Enl. allm. hälsovårdsstadgan: nej! då såväl köks- som trädgårdsavfall

skall ”deponeras på central uppsamlingsplats”. Men vi har begärt dispens för vår kommun, så det går ju att försöka”.

— ”Kunde man inte återvinna en del avfall, t. ex. tidningspapper, glas, metaller, till nyttiga ändamål och produkter?” — ”F. n. har vi inte råd med det, då transportkostnaderna är så höga. Men lovvärda privata initiativ har tagits för att få en ändring till stånd. Centrala uppsamlingsplatser för tidningar t. ex. som sedan forslas till pappersbruk i stället för sopstation, då skulle man få enkelt papper utan de miljöskadliga kemiska tillsatserna. Men det är en kostnadsfråga *och* en fråga om privat initiativ”.

— Mera fick vi reda på, och mycket mera skulle kunna tilläggas. Men några synpunkter syntes klara. För det första: förståelig och smältbar information saknas. Vi behöver *veta* mera och *tänka* mera över dessa frågor. För det andra: det personliga ansvaret för miljövärden måste återuppväckas! Det är inte nog med den i dagens läge så nödvändiga statliga och kommunala miljövärden, vi har också *var och en* ansvar för den värld och den natur vi lever i. Även våra avfallsprodukter bör, i st. f. att bilda nya livsfientliga kemiska föreningar, återbördas till den natur de kommer ifrån. Annars är det risk för att den Stora Livsorganismen drabbas av astma eller förstoppning eller något ännu värre. Fram för en ny folk-rörelse, ett förnyat personligt ansvar för den natur vi alla är en del av!

L. S.